

# สอนวรรณคดีให้มีอรรถรส

■ บรรพต ศิริชัย

วรรณคดีหรือวรรณกรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารที่กวีใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารถึงผู้อ่าน ด้วยการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ตลอดจนจินตนาการต่างๆ ลงเป็นลายลักษณ์อักษร โดยอาศัยรูปแบบของร้อยแก้วหรือร้อยกรอง และเสนอความคิดออกมาเป็นวจนสาร ความหมายแฝงที่ผู้อ่านเกิดความคิดความเข้าใจเพิ่มเติมนั้นเรียกว่า อวจนสาร อวจนสารในวรรณคดีไม่ได้ปรากฏเด่นชัด เหมือนกับที่คู่สนทนากำลังสื่อสารกันโดยตรง ผู้อ่านต้องตีความตามตัวอักษรจากบทบรรยาย บทพรรณนาของกวีเกี่ยวกับฉาก สภาพแวดล้อม ลักษณะอุปนิสัยของตัวละคร หรือจากบทสนทนาและจินตนาการเพื่อสร้างภาพพจน์ขึ้น ดังนั้นการตีความถ้อยคำที่กวีสื่อออกมาในรูปแบบของวจนสารนี้จึงควรที่จะคำนึงถึงอวจนสารควบคู่ไปด้วยเสมอ เพราะอวจนสารนั้นมีความสำคัญมากที่จะช่วยให้การสื่อสารจากวรรณคดีเกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้การศึกษาอวจนสารจากวรรณคดีจึงต้องศึกษาตีความ

จากวจนสารซึ่งสามารถกระทำได้ 2 ทาง คือ ตีความอวจนสารจากการบรรยายหรือพรรณนา และตีความอวจนสารจากบทสนทนาหรือคำพูดของตัวละคร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ตีความอวจนสารจากการบรรยายหรือพรรณนา กวีหรือนักประพันธ์ใช้วิธีการบรรยายหรือพรรณนาเรื่องราวต่างๆ ในรูปของวจนสารให้ผู้อ่านทราบโดยตรง เช่น การบรรยายสภาพสิ่งแวดล้อม ฉากบรรยากาศ บุคลิกภาพ และอุปนิสัยของตัวละคร ตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ในการดำเนินเรื่อง ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการมองเห็นภาพพจน์ตามคำบรรยายหรือพรรณนานั้นๆ เรียกว่าเป็นภาพพจน์ระดับแรก และเมื่อผู้อ่านตีความบทบรรยายหรือบทพรรณนาเหล่านั้นให้ลึกซึ้ง กว้างขวาง ก็จะปรากฏเป็นภาพพจน์ระดับที่สองซึ่งเป็นความหมายแฝงคืออวจนสารนั่นเอง ดังตัวอย่างจากบทพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนาตอนหนึ่งว่า

<p>อันสี่ธาปึธาชฎาน เทเวศน์นฤมิตด้วยฤทธา มีปราสาททั้งสามตามฤดู หลังคาพาพนังนอกใน ภูเขาเงินรองชฎานมีมารแบก แก้วไพฑูรย์ทำเป็นลำยอง พระปรีทิวชัยขวาอำโกง พระแท่นแก้วกุดันบัลลังก์ บรรจถรณ์ที่ไสยาสน์อาสน์สุวรรณ คันพา ที่เสวยที่สรองคองกา</p>	<p>กว้างใหญ่ไพศาลนักหนา สนุกตั้งเมืองฟ้าสุราลัย เสด็จอยู่โดยจินดาอับเนาสัย แล้วไปด้วยโมราสีลาทอง ยอดเกรกยอดใหญ่ไม้สิบสอง บั้นบรช่องชัชวาลบานบง ก้องพระโอรอรจนาหน้าหลัง ทางทั้งแควตวัดตรอยู่อัตรา มีฉากแก้วพรอพรรณ ที่นั้งเียนอยู่หน้ามณฑิยรทอง</p>
--	--

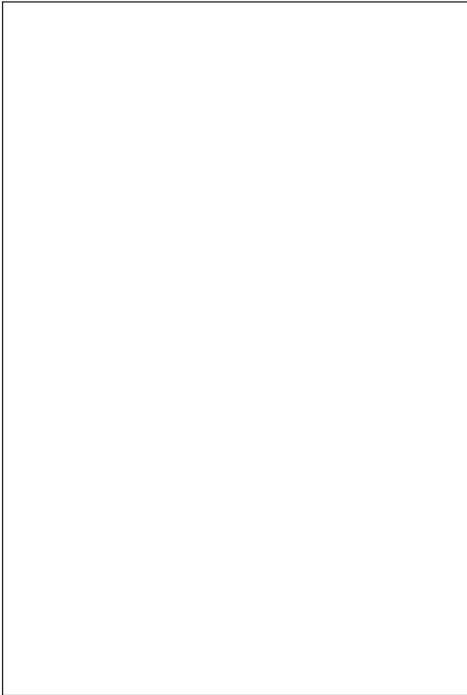
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

กวีบรรยายให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองและสภาพของพระนครทั้ง 4 อันได้แก่ กรุงกบฏัน ดาหากาลัง และสิงหัดสำหรี แต่ถ่าตีความวัตถุภาษาจากการบรรยายนี้จะทำให้ทราบความหมายที่ลึกซึ้งกว่าว่า ความสวยงามของปราสาทราชวังซึ่งก่อสร้างและประดับประดาด้วยวัสดุอันมีค่าสื่อให้เห็นถึงความร่ำรวยมั่งคั่งของนครทั้ง 4 แห่งนี้ ตลอดจนความร่มเย็นเป็นสุขของพลสกนิกกรอันเนื่องมาจากบุญญาริการของเจ้าผู้ครองนคร นอกจากนี้ยังสื่อให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าของศิลปวิทยาการในด้านสถาปัตยกรรมที่ออกมาในรูปวัตถุนิยมของคนไทยในสมัยนั้น อาทิเช่น ปราสาทราชวัง โบสถ์วิหารที่เป็นโบราณสถานตกทอดมาจนปัจจุบัน

2. ตีความอวัจนสารจากบทสนทนาหรือคำพูดของตัวละคร องค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของวรรณคดีหรือวรรณกรรมประเภทนิยายหรือ

นิทานคือบทสนทนาหรือคำพูดซึ่งเกิดจากการที่ตัวละครตั้งแต่สองตัวขึ้นไปสื่อสารกันและรวมถึงการที่ตัวละครรำพึงรำพันกับตัวเองในขณะที่ตัวละครกำลังสนทนากันอยู่นั้นอวัจนสารก็จะสื่อออกมาพร้อมกับวจนสารที่เป็นคำพูด ได้แก่ น้ำเสียง สีหน้า ท่าทาง อากัปกริยาต่างๆ ซึ่งตัวละครที่เป็นคู่สนทนากันอยู่นั้นรับรู้ซึ่งกันและกันถึงอารมณ์ ความรู้สึก ทัศนคติ ค่านิยม ฯลฯ ของผู้พูด ส่วนผู้อ่านวรรณกรรมจะรับอวัจนสารเหล่านั้นอีกทอดหนึ่งโดยการตีความจากบทสนทนาหรือคำพูดของตัวละครนั่นเอง ดังเช่น ศรีเรือน แก้วกังวาน (2519 : 52) ได้วิเคราะห์ พระราชดำรัสของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงเชิญชวนพระมหาอุปราชให้กระทำยุทธหัตถี ที่ว่า “เจ้าพี่จะยืนข้างอยู่ในร่มไม่ว่าไม” คำว่า “เจ้าพี่” ให้ความหมายว่า

ก. แสดงความคุ้นเคยเหมือนเดิม แม้ว่าจะอยู่ในฐานะคู่สู้รบก็แสดงความสุภาพและมีน้ำใจนักกีฬา



ข. แสดงเกียรติภูมิเสมอกัน ซึ่งเป็นการต่อสู้ระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์ไม่ใช่ข้าราชการผู้เป็นชนกกับเจ้านายเดิม

คำว่า “ยืนข้างอยู่ในร่มไม้ท่าไม้” แสดงการชมขวัญ เรียกให้จอมทัพฝ่ายรุกออกจากกรมไม้มารบกัน เป็นการชมขวัญว่าฝ่ายรับมีใจกล้าหาญกว่าทั้งที่ในขณะนั้นฝ่ายรับมีกำลังทหารด้อยกว่าอย่างเทียบกันไม่ได้เลย

อีกตัวอย่างหนึ่งจากวรรณคดีเรื่องพระ- อภัยมณี ซึ่งเป็นถ้อยคำรำพึงรำพันขอตัวละครว่า

โอุลुकน้อยกลอยใจเจ้าแม่อยู่  
กรรุมเจ้าเคยสมสรสร้างแต่ปางไหน  
กษัตริย์อื่นเหมือนแสนทุกแดนไตร  
มาขอเจ้าท้าวก็ไม่เป็นไตรี

### สุนทรภู่

เป็นถ้อยคำรำพึงรำพันของพระมารดานางเกษรา แสดงออกถึงความรักใคร่ห่วงใย สงสารในตัวราชธิดาเป็นอย่างยิ่งและแฝงไว้ด้วยความโศกเศร้าอาดูร หวาดวิตกเนื่องจากว่าขณะนั้นท้าวอุเทน กษัตริย์ชวายกกองทัพมาประชิดเมืองเพื่อแย่งชิงนางเกษราไปเป็นคู่ครองเพราะท้าวทศวงศ์ไม่ยอมยกให้แก่โดยดี

จะเห็นได้ว่าการศึกษา วิเคราะห์วิจารณ์สาระที่ปรากฏในวรรณคดีเป็นการศึกษาอีก แนวหนึ่งที่น่าสนใจ เป็นการเพิ่มมอรรณรส และทำให้เข้าใจคุณค่าของวรรณคดีมากยิ่งขึ้น ซึ่งการศึกษาวิเคราะห์วิจารณ์จากวรรณคดีนั้นสามารถศึกษาโดยพิจารณาจากอวัจนสารประเภทต่างๆ ทั้ง 7 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. **เทศภาษา** เทศภาษาในวรรณคดีเกิดจากการบรรยายของกวีเกี่ยวกับการจัดระยะห่าง ของบุคคลในขณะที่มีการสนทนาหรือแสดงการติดต่อสื่อสารกันตลอดจนการเลือกใช้สถานที่หรือฉากต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้เทศภาษาจะสื่อให้ทราบถึงสัมพันธภาพระหว่างบุคคล บทบาท และสถานภาพของตัวละคร โดยที่ผู้อ่านจะต้องตีความจากอวัจนสารเหล่านั้น ดังตัวอย่างในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนหนึ่งบรรยายไว้ว่า

ครั้นถึงจึงเบญสองกษัตริย์  
ขึ้นนั่งเหนือแท่นรัตนพองไล  
ตรัสสั่งท้าวนางข้างใบ  
เครื่องทรงใหม่ใหม่ไปเอามา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เทศภาษาที่บรรยายนี้แสดงให้เห็นความเป็นผู้มีอำนาจวาสนาของท้าวศวิมลและนางจันท์เทวีในฐานะเป็นกษัตริย์ ท้าวสามลจึงได้เชิญให้ประทับบนพระแท่นที่เหมาะสมกับฐานะ

2. กาลภาษา เป็นอวัจนสารที่เกิดจากการบรรยายของกวีที่บ่งบอกถึงช่วงเวลาของเหตุการณ์ต่างๆ ตามเนื้อเรื่อง เช่น ยามเช้า ยามบ่าย หรือ ยามเย็น หรือระบุเวลาที่แน่ชัดว่า 9.00 น. 12.00 น. 5 หุ้ม 2 ยาม เป็นต้น ตลอดจนตัวเลขที่บ่งบอกอายุของตัวละคร และระยะเวลาที่ตัวละครใช้ในการเดินทาง กาลภาษาช่วยสื่อความหมายเฉพาะบางประการ เช่น ความรัก ความอดทน ความเชื่อมั่น ตลอดจนค่านิยมต่างๆ ทำให้ทราบถึงจิตใจและบุคลิกภาพของคน นอกจากนี้กาลภาษายังช่วยสร้างบรรยากาศในการดำเนินเรื่องให้มีความสมจริงมากยิ่งขึ้นดังตัวอย่าง

หลายวันแต่สัจจรโอบสับ-  
ธฤถวกันบลธาร  
ห่อนักขโภเชนประมาณ  
ประมวณเสริจได้จิดวัน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส

จากเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ ตอนพระสมุทรโฆษตามหานางพินทุมดี กวีบรรยายถึงระยะเวลาที่พระสมุทรโฆษต้องว่ายน้ำอยู่ในทะเลนานถึง 7 วัน และตลอดระยะเวลาอันยาวนานเช่นนี้ พระองค์มิได้เสวยพระกระยาหารใดๆ เลย แสดงให้เห็นว่า

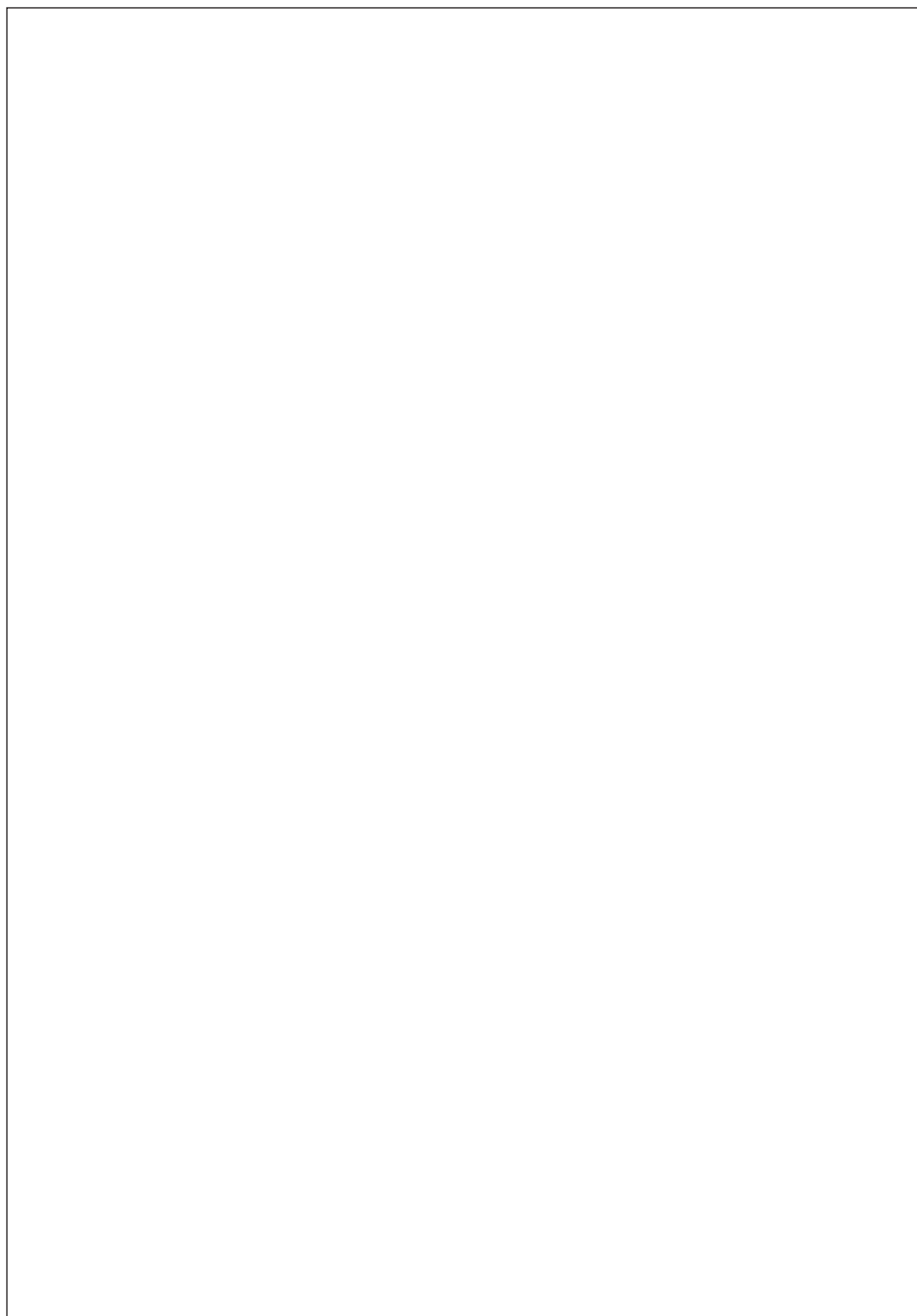
พระองค์ต้องทรงทนทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบอีกว่าพระองค์ทรงมีความอดทนเป็นอย่างมากอีกด้วย

3. เนตรภาษา เป็นการสื่อสารโดยใช้สายตาเป็นสื่อ ในวรรณคดีกวีมักจะบรรยายถึงรูปร่างลักษณะ กิริยาอาการต่างๆ ของตัวละครเพื่อสร้างภาพพจน์ให้กับผู้อ่าน “ดวงตา” เป็นสิ่งหนึ่งที่กวีได้บรรยายไว้อย่างละเอียดที่สุดเพื่อสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร เช่น ความรัก ความโกรธ ความกลัว ความเศร้าโศกเสียใจ เป็นต้น ดังตัวอย่าง

เมื่อนั้น  
โอบนางอุษาสาวสวรรค์  
ดูพระอินเสลบัดนั้น  
ก็พลันดูววาบปลาบใจ  
รุ่งรังดังหนึ่งจอนาคา  
  
แต่ดวงตาปิไ้ตาโพร  
จ้องดูไม่หลบตาไป  
นี่ยี่ไ้คนกรามตำเข้า  
เเห็นระรอยเป็นเพ่าเจ้านาย  
แปลงกายเป็นคนอนาคา  
เข้าเลื่องแลประสบพพตา  
กัลยาเสียวชานบันดาลรัก

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากเรื่องท้าวแสนปม นางอุษาสมาสามารถรู้สถานภาพที่แท้จริงของพระชินเสนได้จากดวงตาและการใช้ดวงตา “จ้องดู” “ไม่หลบตา” “เข้าเลื่อง” ของนางอุษาแสดงให้เห็นว่านางมีความสนใจพระชินเสน



เป็นพิเศษ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าเนตรภาษา  
สามารถเป็นสื่อของความรักได้ถึงแม้จะเป็นการพบกัน

ครั้งแรกก็ตาม

4. สัมผัสภาษา สัมผัสภาษาในวรรณคดีเกิด  
จากการบรรยายของกวีที่บ่งบอกถึงการที่ตัวละคร

ใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายสัมผัสกันเพื่อแสดง ออก ถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และสัมพันธภาพที่มีต่อกัน เช่น การจับมือ จูมมือ ลูบศีรษะ โอบคอ โอบไหล่ หรือแสดงการกอดรัดระหว่างชายหนุ่มและหญิงสาว เป็นต้น ดังตัวอย่าง

น้องจะทำอีกเดือนเดือน  
หรือว่าไม่เต็มใจ

เกษมสันต์

เสียงเพลงพิสมัยรักศรี

น้องหรือจะยืนยืนไม่ยืนดี  
สังเกตนางท่าทางไม่ขัดข้อง  
กรกระหัดวิดดาบารศรี  
ค่อยค่อยประคองอินทรี

มาที่แฟนพาน้ำสำราญ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากเรื่องศกุนตลา ท้าวทฤษณันต์แสดงความรักอย่างซาบซึ้งต่อนางศกุนตลาด้วยการใช้สัมผัสภาษา คือ ค่อยค่อยประคองอย่างทะนุถนอม

5. **อาการภาษา** อาการภาษาในวรรณคดี นั้น เกิดจากการบรรยายของกวีที่บรรยายถึงอกัป-กิริยาต่างๆ ของตัวละคร ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในเหตุการณ์ อารมณ์ และบุคลิกภาพของตัวละครในขณะนั้นอย่างเด่นชัดขึ้น เช่น

คนต่อคนต่อสู ขอบจ้าวทบทกะกับ  
ต่างฟันต่างบ้องปิด วางเสนับดหลัง  
สาร  
บานเสียงศึกกึกก้อง ว่องต่อว่อง  
ชิงชัย ไวต่อไวชิงชนะ

ม้าไคยพะม้ามอญ  
ต่างเขารอนเขาริม กวนแกงโดม  
กวนกบ หอกเขารบรอก  
หอก หลอกล่อไล่ไขว่คว้าง  
แยงธนูเหนียวนำ หัวต่อหัว  
หักทลาย ขานต่อขาน  
หักเขี้ยว เรียวต่อเรียว  
หักแรง  
แขงต่อแขงหักทุกธี่ ต่างประชิด  
พอนพิน ต่างประชัน  
พอนพาด ล้วนสามารถ  
มือกัด  
ล้วนสามารถมือทาน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส

จากเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ตอนทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า อาการภาษาที่สื่อออกมา แสดงถึงสถานการณ์ที่กำลังคับขัน ต่างฝ่ายต่างระวังตัว และพยายามเอาชนะคู่ต่อสู้ให้ได้ การสู้รบครั้งนี้ทำให้ทราบว่าเป็นการตะลุมบอนตัวต่อตัว ทหารทั้งสองฝ่ายต่างก็มีความสามารถในการศึก มีความกล้าหาญ คล่องแคล่ว แสดงถึงความพร้อมในการเตรียมศึกและได้ฝึกซ้อมกันอยู่เสมอ

อีกตัวอย่างหนึ่งจากบทละครเรื่องอุณรุทของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ตอนพระอุณรุทเสียที่ถูกทำวกรุงพาดจับตัวได้

อสุริกริ้วโกรธตั้งไฟทลป  
จะไหม้บอดไปทั้งไตรจักร  
อีกอีกเฉียวฉุนหุ่นหัน

โอบุจากแก้วแก้วพรพรพร

กุมภันท์ลำแดงเพลงฤทธา

สิบเศียรสิบหน้ายี่สิบกร

สูงเยี่ยงมอับพรพรพร

สิบปากเขี้ยวงอกออกมา

สี่สิบตาดั่งดวงจโณทัย

แพดเสียงสิงหนาทวาดร้อง

กึกก้องพาดฟ้าดินไหว

กระเด็นบาทครีกรันสนับไพบ

ถึงเมรุโกรสถกัณฑ์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

อาการภาษาในที่นี้แสดงถึงอารมณ์โกรธจัดของท้าวกรุงพาน พุทธิกรรมที่แสดงออกก็เป็นไปตามลักษณะนิสัยของยักษ์ซึ่งผิดมนุษยธรรมตา

6. วัตถุประสงค์ภาษาวัตถุประสงค์เกิดจากการบรรยายพรรณนาถึงฉากสภาพแวดล้อม จำนวนคน สัตว์ สิ่งของที่ปรากฏอยู่ในเรื่อง ตลอดจนการเลือกใช้วัตถุ สิ่งของต่างๆ ของตัวละคร เช่น เครื่องแต่งกาย เสื้อผ้า สภาพที่อยู่อาศัย อุปกรณ์เครื่องใช้ในบ้าน ยานพาหนะ เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้สื่อให้เห็นถึงบุคลิกภาพ อุปนิสัย รสนิยม ค่านิยม ความเชื่อ สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของตัวละคร ได้ตั้งตัวอย่างจากคำประพันธ์เรื่องขุนช้าง ขุนแผน

เจ้าร่างน้อยนอนนิ่งบนเตียงต่ำ

คมข่างามแฉล้มแจ่มใส

คิ้วคางบางงอนอ่อนละไม

รอยไรเรียบบริระดับดี

พมเปลือยเปลือยประลงจนบำ

งอนปลายเกศาอุสมศรี

กึ่นอนน้อยน่านอนอ่อนดี

มีหมอนข้างคู่ประคองเคียง

กระจกแจ่มจัดใส่คันฉ่องน้อย

ไม้ออยสนงา งามเกลี้ยง

ฉากบังจัดตั้งไว้ข้างเคียง

อัฐจันกรตั้งเรียงในหอน้อย

หอน้อยแคบอุตุส่าห์แอบไม่แอด

รู้จักจัดเครื่องเรือนไว้ใช้สอย

กระโถนขันน้ำแจจออกสอย

ดูน้อยน้อยงามรับกับรูปคน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างได้นางแก้วกิริยา

วัตถุประสงค์ภาษาที่ขุนแผนสังเกตเห็นในห้องนางแก้วกิริยานั้น สื่อให้ทราบถึงสภาพของเจ้าของห้องว่าไม่ได้อยู่ในฐานะคนรับใช้เพราะมีห้องอยู่อย่างเป็นสัดส่วนและมีสิ่งของเครื่องใช้ที่มีค่ามากมายพอสมควรและเมื่อพิจารณาจากวัตถุประสงค์บางประการคือ “เตียงต่ำ ที่นอนน้อย หอน้อย หอน้อยแคบ” ก็ทำให้ขุนแผนทราบได้ทันทีว่านางไม่ได้อยู่ในฐานะเป็นเมียของขุนช้าง เพราะวัตถุประสงค์กล่าวไม่เหมาะสมกับฐานะผู้ที่เป็นเมียของเศรษฐีอย่างขุนช้างได้ นอกจากนี้วัตถุสิ่งของต่างๆ นั้นยังเป็นวัตถุประสงค์ที่สื่อให้ทราบว่า นางแก้วกิริยาจะต้องได้รับความสะดวกสบายพอสมควรทีเดียว แสดงให้

เห็นความดีของขุนช้างประการหนึ่งคือ เป็นผู้มีความเมตตา อีกประการหนึ่งวัตถุประสงค์กล่าวยังสามารถสื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของนางแก้ว กิริยาว่าเป็นผู้หญิงที่มีความเป็นระเบียบสมกับเป็นกุลสตรี ซึ่งนางคงจะได้รับการอบรมสั่งสอนมาอย่างดีจากครอบครัว

7. **ปริภาษา (ปะ-ริ-พา-สา)** การสื่อความหมายแฝงด้วยปริภาษาในวรรณคดีนั้น กวีสื่อออกมาในรูปของการบรรยายลักษณะการสนทนาของตัวละคร คุณภาพของน้ำเสียงที่ตัวละครใช้พูดจา เช่น กระซิบ ออดอ้อน สะอื้น ตวาด ตะโกน ทอดเสียง เป็นต้น ซึ่งปริภาษาเหล่านี้อาจจะสื่อความหมายทางอารมณ์ ความรู้สึกของผู้พูด โดยที่กวีไม่จำเป็นต้องบรรยายความรู้สึกของตัวละครให้ผู้อ่านทราบโดยตรง เช่น ตัวละครมีน้ำเสียงเกรี้ยวกราดแสดงอารมณ์โกรธน้ำเสียงห้วนแสดงความเด็ดขาดไม่พอใจ เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังบรรยายถึงพฤติกรรม อากัปกริยา สีหน้า ท่าทางของตัวละครประกอบกันไปด้วยเพื่อสื่อความหมายถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของผู้พูด โดยที่กวีไม่จำเป็นต้องบรรยายความรู้สึกของตัวละครให้ผู้อ่านทราบโดยตรง ดังตัวอย่าง

บุรารอาดูรพูนเภา  
 เบลนตรเอดงเดอดดงเลอดไหล  
 ละอันร่ำพร่ำว่าประสาใจ  
 ไหนจะได้พบปะประบิด  
 โอ้จ้ตาอาจารย์ของหลาเอ๋ย  
 พระองค์เคยค่าเข้าฟ้าสั่งสอน  
 มาครั้งนี้ชิวาตมจะขาดสอน  
 พระอาจารย์บารดรอไม่เห็นใจ

สุนทรภู่

จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนสุดสาครถูกซีเปลือยปลักตกเหว เมื่อฟื้นขึ้นมาเกิดความกลัวจึงร้องให้คิดถึงพระเจ้าตาและนางเงือกผู้เป็นแม่ อากาสะอื่นเป็นปริภาษาที่สื่อถึงอารมณ์เศร้าโศกของคนเราได้เด่นชัดมาก คำว่า “อ้อ” และ “เอ๋ย” เป็นถ้อยคำรำพันแสดงถึงความโศกเศร้าอาดูรหวาดวิตกเนื่องจากขณะนั้นสุดสาครอยู่ในระหว่างอันตรายและของวิเศษคือไม้เท้าก็ถูกซีเปลือยชิงไป

ปริภาษานอกจากจะเกิดจากน้ำเสียงของตัวละครในลักษณะอารมณ์ต่างๆ แล้ว เสียงที่เกิดจากเครื่องดนตรีหรือเลียนเสียงธรรมชาติ เสียงคน เสียงสัตว์ ก็ถือว่าเป็นการสื่อสารประเภทปริภาษาทั้งสิ้น เพราะเสียงเหล่านี้ย่อมแฝงไว้ด้วยความหมายบางประการ ซึ่งเป็นการเพิ่มอารมณ์ เพิ่มสุนทรียรส ได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่าง

กลองประโคมเฒ่าตรึงขบประดังเสียง

เสนาะลำเบียงดนตรีโอบ

บโหระกึกก้องก้องก้องขบ้องขบ้อง

เสียงหวุ่นโหว่นวุ่นเภาวันทุกเภาวันดาว

สุนทรภู่

จากเรื่องพระอภัยมณี สุนทรภู่บรรยายถึงการประโคมบรรเลงดนตรีเนื่องในงานอภิเษกสมรสของศรีสุวรรณกับนางเกษรา ปริภาษาอันเกิดจากเสียงดนตรีที่ดังกึกก้องสื่อให้ทราบถึงบรรยากาศในงานว่าเปี่ยมไปด้วยความสุขหรรษา ครึกครื้น และเป็นทีปลื้มปิติยินดีของทุกฝ่ายในอีกแง่หนึ่งก็สะท้อนให้เห็นว่าการจัดงานครั้งนี้คงจะใหญ่โตหรูหราอย่างสมพระเกียรติ

อีกตัวอย่างหนึ่ง จากคำประพันธ์ชื่อ “พระจันทร์กระจ่าง” ของสุนทรภู่ ผลชีวิต ซึ่งแต่งโดย



